

Múlt és jelen

Három szegedi börtönkönyvről

A szegedi Csillagbörtön hazánk egyik legismertebb, a tömegkommunikáció által is kellően „preferált” büntetés-végrehajtási intézménye. A közelmúltban – örvendetes módon – több olyan kiadvány is megjelent, amely Szeged börtönügyének múltjával, illetve jelenével foglalkozik. Feltehetően a millennium, az ezeréves magyar államiság ünnepe is elősegítette a könyvek megjelenését, amely azonban nem valósulhatott volna meg a szerzők (szerkesztők) és kiadók közös erőfeszítése, eredményes együttműködése nélkül. Az alábbi írás három könyv ismertetésére vállalkozik.

Mint ismeretes, az első országos börtön 1772-ben, még Mária Terézia uralkodása alatt létesült a Pozsony közelében lévő Szempcen. A fegyintézet először Tallósra, majd II. József döntése alapján 1784-ben Szegedre költözött. A három kiadvány közül az egyik a Szegedi Országos Fenyítőház történetét dolgozza fel, *Oláh Miklós: Fejezetek a szegedi várbörtön történetéből. Domus Carresterialis Szegediensis 1784–1832* című munkáját a Bába és Társai Kiadó jelentette meg A Tisza Hangja című sorozatában.

A szerző – akinek előző könyvére (A Szegedi Várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája) a Börtönügyi Szemle 2000/1. száma hívta fel a figyelmet –, levéltári és múzeumi kutatómunkájának köszönhetően tudományos igényű összegzést készített, amely nem csak a büntetés-végrehajtási szakemberek érdeklődésére tarthat igényt.

A kötet anyaga négy fejezetre tagolódik. Az első a szabadságvesztésnek, mint büntetési formának XVIII. századi kialakulását írja le, illetve bemutatja azt, hogy hol volt a szegedi várbörtön, s hogyan nézett ki az 1780-as években. A második gondolati egység röviden felvázolja az országos fenyítőház szempci és tallósi történetét, továbbá kifejti azokat az okokat, amelyek az intézet Szegedre helyezéséhez vezettek. A harmadik fejezet egyrészről a szegedi várbörtön alakítását részletezi, másrészről a várbörtön irányításával és személyi állományával kapcsolatos tudnivalókat tárgyalja, külön kitér a rabok fogva tartásának körülményeire.

Az utolsó, összegző jellegű anyagrészt a szegedi országos fenyítőház tevékenységének értékelésével foglalkozik. Ennek kapcsán a szerző kiemeli, hogy a fogvatartottak munkáltatása modern módon történt, a börtön működtetése központi szabályozás alapján zajlott, pontos adminisztrációt vezettek, szakszerű egészségügyi ellátást biztosítottak a rabok számára, s a kor színvonalát meghaladó volt a rabok étkeztetése is. Oláh Miklós szerint „a Szegedi Fenyítőház 1784-ben történt létesítése és 1832-ig tartó működtetése egy európai színvonalú, felülről irányított modernizációs kísérlet volt, amely az egész országban hatott a büntetés-végrehajtás fejlődésére”.

A XIX. század végén lebontott szegedi vár, amelynek mára már csak Mária Terézia kapuja maradt meg, több szálon is kapcsolódik a magyar börtönügy történetéhez. A könyvhöz tartozó fontos „függelék” áttekinti a szegedi várban működött büntetés-végre-

hajtási tevékenységet. A kötetben személyi, intézményi- és földrajzi névmutató is található, hat rezümé foglalja össze idegen nyelveken a kiadvány tartalmát.

A könyv szerves részét képezi a tekintélyes mennyiségű képanyag, amely egyrészt korabeli metszeteket, rajzokat, másrészt mai illusztrációkat tartalmaz. Számos dokumentummásolat, statisztikai tábla teszi még szemléletesebbé a kiadványt.

Témájánál fogva még tágabb szakmai érdeklődésre tarthat számot a másodikként ismertetett kötet, amelynek hosszú címe – *Ora et labora. Hitélet és az egyházak tevékenysége a „Csillaghörtönben” a XIX. században és a XX. század végén (Tanulmányok, dokumentumok, visszaemlékezések)* – már önmagában is a mű tartalmi összetettségére utal. A kiadvány létrehozásában Oláh Miklós középiskolai tanár, börtöntörténész, a Szegedi Fegyház és Börtön oktatás-szervezési főelőadója ezúttal nem elsősorban szerzőként, hanem szerkesztőként működött közre.

A fogvatartottak vallási, lelki gondozása az újkori büntetés-végrehajtás kezdete óta fontos szerepet játszott (játszik) a börtönökben. A bencés rend jelmondata – „ora et labora” (imádkozzál és dolgozzál) – a korábbi évszázadokban a bűnelkövető elítélt megjavításának alapvető eszméje lett, a börtönökben a belső magába szállással együtt a kemény munka végeztetése érvényesült.

Hazánkban – negyvenévi szünet után – csak a 80-as évek végén kezdődhetett meg újból a börtönpasztorizációs munka. Igen nagy jelentőségű a Börtönlelkészi Szolgálat létesítéséről szóló közelmúltbeli igazságügy-miniszteri rendelet. Ezek alapján kimondható: jelen kötet, amely a „Szegedi Csillaghörtön” *Történeti, tudományos, módszertani közleményei* című sorozat második darabja is egyben, rendkívül aktuális témát dolgoz fel. A könyvhöz dr. Bökönyi István, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka írt előszót, a bevezető *Csapó József*, a Szegedi Fegyház és Börtön volt parancsnoka tollából származik.

A kötet tartalma három fő szerkezeti egységre osztható. Az első rész négy nagyobb tanulmányt tartalmaz, a második visszaemlékezéseket és vallomásokot közöl, a harmadik pedig dokumentumokat tesz közzé. A kiadványban névmutató és – a „szokás módon” – idegen nyelvű összefoglalók is találhatóak.

Nagy Ferenc tanulmánya a börtönpasztorizáció és a büntetés-végrehajtási jog kérdéseivel foglalkozik. A szerző meghatározza a börtönpasztorizáció fogalmát, feladatát, majd rövid történeti visszapillantást követően a büntetés-végrehajtás célját, illetve a fogvatartottak jogi helyzetét vizsgálja a lelkiismereti és vallásszabadság szemszögéből. Az írás befejező része a vallási, erkölcsi támogatásra kiváltképp rászoruló fogvatartottak helyzetét, valamint az életfogytig tartó szabadságvesztés problematikáját tárgyalja.

A szabad vallásgyakorlás egyéni és társaslélektani összefüggéseit elemzi *Kovács Zsolt* dolgozata. A szerző szerint a nehézségek ellenére a vallásgyakorlás személyiségfejlesztő, mentálhigiénés, pszichoterápiás szerepe a börtönhelyzetben is érvényesül, a vallásgyakorlás elősegítheti egy olyan jogkövető, normatív magatartás kialakítását, amely a fegyházzsigortól függetlenül is funkcióképes.

Oláh Miklós tanulmánya Szeged börtönügyének múlt századi történetét vizsgálva rámutat arra, hogy a vallásgyakorlás szegedi intézményei megfeleltek az adott kor követelményeinek, a feltételek lehetőséget biztosítottak az „ora et labora” következetes alkalmazására, az intézet vezetése és az egyházak eredményes együttműködést alakítottak ki.

Az egyházak és a Szegedi Fegyház és Börtön 1989-től kezdődő együttes tevékenységét állítja középpontba *Mácsai Zoltán* tanulmánya. Több mint tíz év múltán megállapítható, hogy a kialakult sokrétű tevékenységrendszer egy humánusabb büntetés-végrehajtási gyakorlat megvalósítását szolgálta.

A kötet második fejezetében először a személyi állomány aktív és nyugállományú tagjainak visszaemlékezéseit olvashatjuk. Ezt követően különböző egyházi személyiségek és egyházi szervezetek fejtik ki véleményüket a börtönpasztorizáció Szegeden kialakult kereteiről, formáiról. Legvégül fogvatartottak vallanak arról, mit jelent számukra a hit a börtön falai között.

A Dokumentumok címet viselő negyedik anyagrészt az egyházak tevékenységét az intézeti éves jelentések tükrében mutatja be. A jelentések kiragadott részleteiből is jól megítélhető, hogy az intézet vezetése 1989-től napjainkig nagy jelentőséget tulajdonított a börtönpasztorizációs munkának. A gazdag fotóanyag jegyzéke szintén ebben a fejezetben kapott helyet.

A változatos tartalmú, kisebb részben történeti, nagyobb részben módszertani jellegű kötet a börtönpasztorizáció szegedi gyakorlatából kiindulva számos fogódzót, hasznos ismeretet nyújt a témában érintettek számára, így jelentősége a Csillagbörtön falain messze túlmutat.

Az előző két kiadványtól eltérően elsősorban a nagyközönség számára íródott *A Csillag. Börtönkönyv* című könyv, amelynek szerzői – *Arató László és Bátyi Zoltán* szegedi újságírók – közé számíthatjuk harmadikként *Gaal Bélát*, aki a kiváló fotókat készítette.

„*Aki elolvassa ezt a könyvet, biztosan egészen másként néz majd a börtönökre. Ítéletei elmélyültebbek, az intézménnyel kapcsolatos elvárásai árnyaltabbak lesznek*” – írja *Dlusztus Imre*, a kötetet gondozó Délmagyarország Könyv-, Lapkiadó és Nyomdaipari Kft. ügyvezető igazgatója. Az előszó írója szerint szükséges ezen a téren az ismeretterjesztés, hiszen hazánk lakossága egyrésztől komoly „tudással” rendelkezik az amerikai börtönfilmek világáról, másrésztől nagyon kevésbé ismeri a honi büntetés-végrehajtási intézetek életét.

A kötet tizenegy fejezetben, szinte minden oldaláról igyekszik bemutatni a Szegedi Fegyház és Börtönt. Míg az első – *A szabadságvesztés-büntetés kialakulása, filozófiája* című – fejezet egyfajta időutazást nyújt a börtönök világába, a második anyagrészt a Csillag történetét dolgozza fel. A következő fejezet – *Csapó József „idegenvezetésével” – a Szegedi Fegyház és Börtön jelenével, a mindennapok gyakorlatával* ismerteti meg az olvasót. A negyedik egység a Csillag *sokszínű rabtársadalmát* mutatja be elítéltportrékon keresztül. Ezt követően több, a személyi állomány tagjaival készült interjút olvashatunk. Az egyik fejezet az őri munka nehézségeit, a másik a nevelés, a „börtönpedagógia” lehetőségeit állítja középpontba. Szegeden a fogvatartottak, köztudottan, számos szabadidős tevékenység közül választhatnak. Ezekből nyújt színes csokrot az *Időtöltés, Csillag-módra* című anyagrészt, amely – többek között – bemutatja az intézet zenekarát, a Kaptár Band-et, a filmklubot, a különböző művészeti szakköröket és a sportolási lehetőségeket. Ebből a fejezetből azt is megtudhatja az olvasó, hogy milyenek a karácsonyok a Szegedi Fegyház és Börtönben. A szerteágazó problémakört felvető, de alapvetően az anyagiakról szóló, *Fegyencbűnök, smasszerkölcsök* című fejezet után egy, az elítéltek szexuális életét tárgyaló anyagrészt követhetünk. A szerzők bemutatják még a börtönkórházat, aztán az utolsó fejezetben – mintegy a Csillag jövőjét felvázolando – a tényleges életfogytiglani büntetés témáját járják körül. Sok olvasó bizonyára örül annak a börtönszleng szavait tartalmazó „börtönszótárnak”, amely a felhasznált irodalom jegyzékével együtt a kötet végére került.

Az alapvetően riportokra épülő, de leírást és elemzést is tartalmazó kiadványt egyfajta olvasmányos, könnyed hangvétel jellemzi. Stílusa ugyanakkor nem szenzációhajhász. A mű megjelentetésével a kiadó – vállalt célját megvalósítva – ismereteket terjeszt: a fogvatartottak világán túl, hiteles bepillantást nyújt az „örzök” életébe is.

Deák Ferenc